

струкція, а тому морфологічна модель застосування прокурором процесуальної компетенції складається із комплексу елементів розслідування за законом, що відображає предметну характеристику кримінального судочинства.

Ключові слова: процесуальний статус прокурора, недоторканність народних депутатів, скасування недоторканності, процесуальний примус прокурора, питання політики та права при реалізації процесуального статусу.

Karpuntsov V. The questions relating to politics and law at realization of the procedural status of the prosecutor in resolving the question of repealing the inviolability of people's deputies

This article is intended to investigation important questions relating to politics and law at realization of the procedural status of the prosecutor in resolving the question of repealing the inviolability of people's deputies.

The author shows the relationship between politics and law at realization of the procedural status of the prosecutor through the disclosure of the concept and essence of procedural compulsion of the prosecutor in cases of special proceedings. Under the above-mentioned concept, the author proposes to comprehend the totality of the measures provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Code of Administrative Proceedings of Ukraine relating to its procedural competence and oblige the performance of legal duties of suspected officials when it comes to their involvement or direct participation in the commission of a criminal offense by the authorized bodies under procedural leadership of the prosecutor.

In the article notes that the powers of the prosecutor acquire the realization of the mandatory interrelationship of such procedural actions that take into account the public-legal nature of the activity of people's deputies as officials who are under the constitutional guarantee of the institution of their «inviolability». Measures of procedural coercion are within the competence of the prosecutor, since they allow legitimate influence on the behavior of the subject of law, given the limited procedural competence regarding people's deputies who enjoy constitutional inviolability.

The author has identified a breach in the law, which refers to the lack of a requirement for mandatory compilation of procedural acts – documents that fix certain results of prosecutor's procedural activities. In the article concludes that the criminal trial against the people's deputies of Ukraine is a specific construction and therefore the morphological model of the prosecutor's application of the procedural competence consists of a complex of elements of the investigation according to the law reflecting the subject characteristics of criminal judicial proceedings.

Key words: the procedural status of the prosecutor, the inviolability of people's deputies, repealing the inviolability, the procedural compulsion of the prosecutor, the questions relating to politics and law at realization of the procedural status.

УДК 340.12

*Євгеній Борисович Кубко,
головний науковий співробітник
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Методологічна особливість проблематики, пов'язаної з міжнародно-правовими стандартами, полягає у тому, що правові стандарти будь-якої сфери не можуть розглядатися відірвано від розвитку всієї правової системи, усіх її галузевих й інституціональних елементів. Саме цю особливість слід мати на увазі при формуванні доктринальних підходів до такого складного явища, як міжнародно-правові стандарти, що існують у певній системі правотворення, правозастосування і праворозуміння. Доктринальною основою є положення про те, що міжнародно-правові стандарти також пов'язані з тими чи іншими аспектами міжнародного правового співробітництва, а також із розвитком міжнародної правової думки і, як взаємообумовлений наслідок, з орієнтацією правозастосовної діяльності.

Будь-які міжнародні стандарти (окремі або їхня група) мають відносно незалежну природу: вони формуються у конкретно визначеній правовій системі й обумовлені розвитком цієї системи, пов'язані з розвитком міжнародного права й міжнародного регулювання, водночас є особливими інструментами «галузевого» призначення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми правових стандартів розглядаються більше як політологічна категорія, а не як суто правова. Водночас існує значна кількість публікацій, які присвячені застосуванню правових стандартів в окремих галузях права або при вирішенні окремих проблем (як правило, проблем захисту прав людини), застосування міжнародних конвенцій тощо [1; 2]. При цьому сутність правових стандартів як доктринальних джерел, їхня внутрішня структура, правове значення та загальна ґносеологічна характеристика значною мірою залишаються поза увагою дослідників.

Основні результати дослідження. Міжнародно-правові стандарти мають тісний зв'язок не лише з галуззю права, до якої вони належать (або до декількох галузей права), і не тільки до правової системи загалом, а й із тими суспільними відносинами, які регулюються відповідними галузевими правовими інститутами й нормами і в яких відображена природа самих правових відносин. Наприклад, у галузі адміністративного судочинства міжнародно-правові стандарти безпосередньо пов'язані як із системою національного права взагалі, так і з адміністративною діяльністю, у сфері якої виникає необхідність вирішення публічно-правових спорів засобами адміністративного судочинства. Інакше кажучи, стандарти адміністративної діяльності, які мають бути запроваджені в країні, не можуть не враховувати й необхідні стандарти адміністративного судочинства, які передбачені в міжнародно-правових актах. Наприклад, очевидним є зв'язок стандарту «справедливого і неупередженого розгляду адміністративних справ», який є одним із фундаментальних стандартів адміністративного судочинства, із підходами, правилами і нормами справедливої адміністративної діяльності, яка при виникненні публічно-правового спору зазнає всебічного аналізу під час судового процесу, відповідно до існуючих стандартів адміністративного судочинства.

У загальнотеоретичному розумінні міжнародно-правові стандарти як адміністративної діяльності, так і адміністративного судочинства пов'язані з необхідністю значного підвищення ефективності державного управління для вирішення національних і міжнаціональних (інтернаціональних, міжнародних) проблем. Зважаючи на це, необхідно насамперед визначити вплив, загрози й виклики сьогодення, які формують загальне уявлення про характеристики адміністративно-правового розвитку будь-якої країни.

Сучасні тенденції щодо міжнародно-правових стандартів можна умовно поділити на дві великі групи. Перша – це виклики, які мають національні характеристики. Друга – це загрози і впливи, які мають універсальний, тобто «інтернаціональний», міжнародний характер. Це передусім стосується загальної тенденції обмеження світових ресурсів, зокрема й людських, інтелектуальних тощо. Така об'єктивна реальність обумовлює необхідність нових підходів до ефективнішого використання ресурсів, з одного боку, а з другого – захист людини, її особистості засобами правового, зокрема адміністративно-правового, впливу.

До цих же факторів належать і міжнародна економічна криза, корупція, яка набуває міжнаціональних масштабів, загроза тероризму, зростання бідності та ін. За таких умов кожна країна має визначати свої пріоритети розвитку і спрямовувати адміністративний апарат на вирішення цих національних і міжнаціональних (міжнародних) проблем. Ситуація посилюється на тлі розвитку глобальних інформаційних технологій. Доступність мобільного зв'язку, розвиток мережі Інтернет, новітні *software* і *hardware*-технології суттєво змінюють соціальну й політичну картину суспільства, вимагають все більшого інформаційного контролю, але водночас виникає проблема захисту від надмірного втручання держави в особисте життя людини, а також проблема використання інформаційних технологій не на користь інтересів суспільства й держави.

На доктринальному рівні право слід розглядати під кутом міжнародно-правових тенденцій і стандартів, які чітко визначаються у сучасній юридичній практиці. До цих тенденцій належить і значне підвищення ролі держави в економіці, а отже, і втручання держави в міжнародні економічні процеси. Загальна економічна криза, а також специфічні кризові явища у фінансовій і бан-

ківській системах обумовили значне підвищення значення ефективних і своєчасних управлінських рішень, які приймаються державним апаратом. Сьогодні можна впевнено констатувати, що, наприклад, вирішення фінансових, банківських і врешті загальноекономічних проблем не може відбуватися без системоутворюючих рішень державних органів, які все більше набувають міжнародного характеру, а отже, мають прийматися з урахуванням міжнародних правових стандартів.

Слід мати на увазі й тенденції сучасного правового розвитку. Важлива міжнародно-правова тенденція, яку сьогодні можна вважати загальновизнаною, пов'язана з взаємопроникненням інститутів публічного й приватного права. Для України це найбільш важлива тенденція, оскільки традиційно поділ на публічне й приватне право мав свої специфічні, інколи суто ідеологічні ознаки. Також варто зважати на певне злиття інститутів континентальної й англосаксонської системи права, що теж визначається як одна з міжнародних правових тенденцій. Існування квазіпрецеденту, де загальні принципи права можуть розглядатись як його джерела, породжує судову практику як основу відповідних судових рішень, і саме тому деякі дослідники констатують виникнення так званого «аргументного права», яке є певною інтерпретацією права прецедентного. У будь-якому разі конвергенція континентальної й англосаксонської системи права буде поглиблюватися, а отже, і судовий прецедент в адміністративному судочинстві, а в майбутньому й адміністративний прецедент також поширюватимуться.

Важливим є питання про визначення джерел міжнародних стандартів, про фактичну наявність таких стандартів, їх тлумачення, а також усвідомлення як у практичній, так і в науковій діяльності. Міжнародно-правові стандарти щодо правової системи недостатньо чітко сформульовані, а їх адекватне розуміння вимагає усвідомлення багаторівневої структури і специфічної природи.

Перш за все, слід визначити, що міжнародні стандарти містяться у міжнародному праві, тобто в міжнародно-правових актах як публічного, так і приватного права. Це **перший рівень** визначення стандартів, які формуються на основі правових норм міжнародних конвенцій, міжнародних двосторонніх або багатосторонніх договорів. Наприклад, Конвенція про правову допомогу й правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р., яка діє на теренах країн СНД [3]; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [4]; Договір до Енергетичної Хартії [5]; Північноамериканська угода про вільну торгівлю (*NAFTA*) [6] та ін. Наприклад, ст. 10 Договору до Енергетичної Хартії, який підписала Україна, зобов'язує державу заохочувати й утворювати стабільні, рівноправні, сприятливі й відкриті умови для інвесторів, які працюють в енергетичному секторі економіки; надавати їм справедливий та однаковий режим; за жодних умов не надавати інвесторам режим менш сприятливий, ніж передбачений міжнародним правом. Крім того, відповідно до цього Договору національне законодавство країн, які підписали Енергетичну Хартію, має «забезпечити ефективні засоби відстоювання позовів і забезпечувати дотримання прав щодо інвестицій, інвестиційних угод, а також інвестиційних дозволів».

Міжнародно-правовими стандартами слід вважати й такі стандарти, які містяться у міжнародних конвенціях, до яких Україна не приєдналася. Проте слід мати на увазі, що встановлені у нормах міжнародного права стандарти судочинства мають два аспекти. Перший пов'язаний з обов'язковістю дотримання стандартів, другий – із рекомендаційним характером відповідних міжнародно-правових норм. Наприклад, якщо в міжнародних договорах, які мають двосторонній характер, встановлені ті чи інші стандарти, то вони мають обов'язкове значення для країни, яка підписала таку двосторонню угоду. Наприклад, двосторонні міжнародні угоди про захист інвестицій (так звані *Bilateral Investment Treaty – BIT*) між Україною й деякими європейськими країнами встановлюють низку стандартів доступу до правосуддя інвесторів на території України, захисту їхніх інвестицій, включаючи адміністративні заходи (видача дозволів, ліцензій, квот тощо). Якщо міжнародно-правовий стандарт встановлюється в угодах, до яких Україна не приєдналася, то такі стандарти повинні мати рекомендаційний характер і у випадку їх адекватного розуміння в національній системі права також мають розглядатись як відповідні міжнародні стандарти.

На першому рівні визначення міжнародно-правові стандарти судочинства можуть фіксуватися також в актах міжнародних організацій, до яких Україна не приєдналася. Наприклад, це стосується Європейського Союзу (далі – ЄС), який функціонує на засадах, встановлених міжнародно-

правовими актами, що мають багатосторонній характер і є обов'язковими для країн-учасниць, до яких Україна не належить. Проте в міжнародно-правових актах, таких як Договір про ЄС, Договір про функціонування ЄС, відповідні протоколи до цих актів і декларації (у редакції Лісабонського договору), містяться відповідні стандарти [7], які доцільно використовувати в національній системі адміністративного судочинства, маючи на увазі *inter alia* офіційно встановлену мету держави Україна щодо майбутнього вступу в ЄС.

Так само слід підходити до питання про можливість визнання рекомендаційного характеру норм міжнародних договорів, які мають двосторонній характер і до яких Україна не має доступу, але які встановлюють міжнародно-правові стандарти судочинства. Наприклад, Угода між Аргентиною і Францією про заохочення і взаємний захист інвестицій від липня 1991 р. (*Agreement between Argentina and France for the promotion and receptacle protection of investments*) у частині стандартів судочинства обов'язково має використовуватися країнами, які підписали цю угоду (Аргентиною й Францією), але ці стандарти не є обов'язковими для інших країн. Проте, на нашу думку, такі стандарти слід також розглядати на першому рівні їх визнання, хоча стати обов'язковими вони зможуть тільки за наявності певних умов – якщо їх визнання відбудеться на інших рівнях. Таким чином, на першому рівні визначення стандартів слід мати на увазі, що головною умовою є їх письмова фіксація в міжнародно-правових актах. Рівень обов'язковості таких стандартів може бути різним залежно від характеру міжнародно-правових угод та інших актів. Наприклад, «Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державами-членами щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів [7], має високий рівень обов'язковості для суддів України, хоча документ має назву «Рекомендація».

Другий рівень, який треба мати на увазі при визначенні міжнародно-правових стандартів, – це рівень міжнародних юрисдикційних органів. Проблема полягає в тому, що зафіксовані в міжнародно-правових актах стандарти мають бути визнані на практичному рівні, тобто мають бути використані в практичній юрисдикційній діяльності й відображені в різних рішеннях міжнародних юрисдикційних органів. Ідеться, наприклад, про рішення міжнародних арбітражних інституцій, таких як, наприклад, Арбітражний Інститут торговельно-промислової палати м. Стокгольм, рішення якого мають силу професійного авторитету й визнаються багатьма країнами, впливають на правову систему країн, на розвиток окремих правових інститутів [9]. Цінним із точки зору методології є визнання, що в рішеннях міжнародних арбітражів й інших арбітражних інституцій можна знайти тлумачення тих чи інших стандартів, які зафіксовані в нормах міжнародного права. Звичайно, таке тлумачення не має обов'язкового значення, але містить важливі змістовні оцінки цих стандартів і підходи до них.

На цьому рівні також слід розглядати рішення юрисдикційних органів некомерційного характеру, наприклад, рішення Європейського суду з прав людини. Хоча питання про його прецедентну практику залишається дискусійним, але можна констатувати, що в рішеннях цього суду можуть бути визначені стандарти судочинства, які за певних умов вважатимуться обов'язковими.

Нарешті, **третій рівень** визначення міжнародних стандартів – це їхнє доктринальне тлумачення у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців, які містяться не тільки в наукових публікаціях, хоча вони й мають суттєве значення, а ще й у різноманітних наукових рекомендаціях, в експертних висновках та в інших науково-консультативних і науково-допоміжних документах. Наприклад, відомі доктринальні положення й розуміння доступу до правосуддя містяться у наукових публікаціях, які використовують як допоміжні в системі судочинства. Наприклад, можна згадати працю відомого юриста Я. Паульсена «Відмова в правосудді за нормами міжнародного права» (*«Denial of Justice in International Law»*), яка досить часто використовується суддями для визначення підходів до здійснення правосуддя за міжнародними стандартами¹ [10].

Підсумовуючи викладене, слід визначити трирівневу структуру застосування міжнародно-правових стандартів у правовій системі. По-перше (**перший рівень**), той чи інший стандарт має

¹ Поняття «відмова в правосудді» фактично ідентичне поняттю «доступ до правосуддя», вони відображають один і той самий міжнародно-правовий стандарт.

бути зафіксований у нормах міжнародного права і, відповідно, мати обов'язковий чи рекомендаційний характер; по-друге (**другий рівень**), цей стандарт має бути застосований у юрисдикційних органах, тобто в міжнародних судових або арбітражних інстанціях; по-третє (**третій рівень**), цей стандарт має бути пояснений і визнаний у наукових працях міжнародного рівня. Тільки за наявності цих трьох рівнів можна казати, що ті чи інші положення, ті чи інші тлумачення, ті чи інші рішення відповідають міжнародно-правовому стандарту. При цьому питання про обов'язковість такого стандарту є окремим питанням, яке має вирішуватися судом відповідно до чинних норм міжнародного й національного права, у тому числі й права процесуального.

Міжнародно-правовий стандарт відноситься не лише до духу, а й до букви закону. Слід наголосити, що визначена формула – «рішення суду має відповідати букві й духу закону» – означає, що ці складові можуть існувати тільки разом, а міжнародно-правовий стандарт не може розглядатися тільки як належний до духу закону і не пов'язаний з його буквою. Проте останнє положення слід тлумачити як відповідність міжнародним нормам, які визнані національною правовою системою. Звичайно, це досить складна конструкція, що вимагає подальшого наукового осмислення.

Іншим важливим питанням є питання про методологічне співвідношення між стандартами міжнародно-правового характеру й загальновизнаними принципами права. Ця складна проблема вимагає окремих досліджень, але вже сьогодні можна зауважити, що деякі загальновизнані принципи права реалізуються саме в міжнародно-правових документах і можуть частково розглядатися як відповідні правові стандарти. Проте зв'язок між принципами й стандартами досить складний. Загальні принципи (верховенство права, законність, рівність та ін.) впливають на юридичну діяльність і належать до принципів функціонування правової системи взагалі. Загальні принципи права, відповідно, можуть розглядатися як загальні правові стандарти або як похідні від них.

Наявність стандартів і їх доктринальне тлумачення ускладнюється тим, що ці стандарти певною мірою взаємопов'язані. Наприклад, стандарт справедливого й однакового ставлення до суб'єктів права тісно пов'язаний зі стандартом мінімального режиму (відношення) у галузі інвестиційної діяльності, захисту інвестицій, видачі дозволів, ліцензій тощо. Більш складним є питання про сферу застосування таких стандартів, оскільки вони мають свої специфічні ознаки в різних галузях економічної життєдіяльності й певні відмінності в міжнародно-правовому регулюванні.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що міжнародно-правовий стандарт, якщо він відповідає трирівневій структурі визначення, є не лише доктринальною чи навіть загальнонауковою категорією. Він за своєю сутністю є категорією юридичною, яка особливим чином вpleтена в правову матерію, має досить конкретні параметри й тлумачення, а врешті – передбачає і юридичну відповідальність за його недотримання. Доктринальний розвиток юридичної науки відбувається у напрямі інтеграції наукових досліджень міжгалузевих проблем і вирішення найактуальніших питань їхньої взаємодії на рівні правової системи загалом.

Використані джерела

1. Арістова І. В. Інформаційне законодавство України: проблеми адаптації до міжнародних правових стандартів / І. В. Арістова, В. В. Ткаченко. – К., 2015.
2. Петришин О. В. Міжнародні стандарти місцевого самоврядування в контексті євроінтеграційних процесів в Україні / О. В. Петришин, О. О. Петришин // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 1 (84). – С. 84–91.
3. Міжнародно-приватне право. Міжнародні договори України. – К. : Port-Royal, 1999. – Т. 1. – 622 с.
4. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. – К. : ВІПОЛ, 2004.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.encharter.org/index.php?id=28&L=1#c54>.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nafta-sec-alena.org/en/view.aspx>.
7. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору). – К. : К. І. С., 2010. – 536 с.
8. Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 12 (124).
9. Czech (and Central European) Yearbook of Arbitration. The relationship between Constitutional Values, Human Rights and Arbitration. Jurist. – 2011. – 533 p.
10. Paulsson J. Denial of Justice in International Law / J. Paulsson. – Cambridge University press, 2001. – 279 p.

Кубко Є. Б. Міжнародно-правові стандарти в правовій системі України

Стаття присвячена проблемі застосування міжнародно-правових стандартів у правовій системі України, розгляду актуальних проблем їхнього впровадження на основі поглибленого розуміння сутності таких стандартів, їхньої внутрішньої структури та зв'язку з іншими правовими явищами.

Розглядаються фактори, які впливають на механізм застосування міжнародно-правових стандартів, вплив юридичних тенденцій на використання стандартів у правовій системі, визначення їхньої природи та співвідношення з іншими юридичними категоріями.

Обґрунтовується необхідність аналізу правових стандартів залежно від їхньої трирівневої структури: міжнародно-правової фіксації в юридичних документах, практичного використання на рівні міжнародних юрисдикційних органів, доктринального тлумачення та визнання стандартів у науковій юридичній літературі. Наголошується на особливому методологічному значенні міжнародних правових стандартів як доктринальної загальнонаукової категорії.

Ключові слова: міжнародно-правовий стандарт, правова система, юрисдикційні органи.

Kubko Ye. International legal standards in the legal system of Ukraine

The article focuses on the issues of application of international legal standards in the legal system of Ukraine, and considers problems of their implementation on the basis of an in-depth understanding of the essence of such standards, their internal structure and connection with other legal phenomena.

The factors influencing the mechanism of application of international legal standards, the influence of legal tendencies on the use of standards in the legal system, determination of their nature and relation with other legal categories are considered. The feasibility of using legal standards to respond to current challenges, both nationally and internationally, is substantiated. Legal standards are considered from the perspective of international legal trends and an increasing role of the state in solving economic problems, preventing crisis, convergence of institutions of public and private law, convergence of the Continental and Anglo-Saxon system of law, dissemination of «quasi-precedent» and «reasoned» law, etc.

The article substantiates the need for an analysis of legal standards based on their three-level structure: international legal formalisation in legal documents, their practical use at the level of international jurisdictional bodies, doctrinal interpretation and recognition of standards in the scientific legal literature. The complexity of the analysis of international legal standards is substantiated by the presence of certain interconnectedness of different standards, meaningful boundaries between which are sometimes indefinite, which requires further scientific research. It is emphasized on the special methodological significance of international legal standards as a doctrinal general scientific category.

Key words: international legal standard, legal system, jurisdictional bodies.

УДК 340

*Володимир Петрович Нагребельний,
заступник директора
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України*

**ПРАВОВА АНАЛІТИКА ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ
ЮРИДИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ І МОДЕЛЮВАННЯ**

Постановка проблеми. Світовий і вітчизняний досвід доводить, що будь-які соціальні перетворення, особливо системного характеру, неможливі без сучасного методологічного і теоретичного підґрунтя, науково вираженого передбачення і прогнозування та модулювання розвитку суспільних процесів. Теорія і практика сучасного вітчизняного державотворення визначає ціннісну цивілізаційну орієнтацію усіх гілок влади, створення ефективної системи права й законодавства. Певною мірою можна стверджувати про успішність цього процесу, однак існує постійна потреба в систематичному узагальненні, теоретичному переосмисленні, плануванні й прогнозуванні напрямів його майбутнього розвитку на основі відповідних концептуальних засад, що, безумовно, актуалізує цю проблематику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом поточного десятиліття проблематика правової аналітики, юридичного прогнозування і моделювання фрагментарно відображена у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: В. Андріюка, С. Бобровник, М. Козюбри, В. Нагребельного, Ю. Оборотова, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, А. Селіванова, Ю. Шемшученка, О. Ющика та ін. Вона переважно висвітлювалася у контексті досліджень, пов'язаних із реалізацією прогнос-